

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного адміністративного суду
у складі Верховного Суду
у справах щодо військової служби:
прийняття на службу, проходження
служби, звільнення зі служби

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за 2019–2025 роки

ЗМІСТ

I. СПОРИ У СПРАВАХ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ З ВІДНОСИН ПРИЙНЯТТЯ (МОБІЛІЗАЦІЇ) НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ	5
Призов на військову службу під час мобілізації.....	5
1.1. Про неоскаржуваність повістки про зобов'язання прибути до територіального центру комплектування та соціальної підтримки.....	5
1.2. Про застосування вікового критерію (25 років) для призову осіб на військову службу під час мобілізації.....	6
1.3. Про умови реалізації військовозобов'язаним права на одержання відстрочки від призову на військову службу за мобілізацією.....	7
1.4. Про розмежування повноважень командира військової частини й територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки щодо призову на військову службу під час мобілізації за категоріями відповідних осіб.....	8
1.5. Про право військовозобов'язаного на відстрочку від призову на військову службу з підстави перебування на його утриманні повнолітньої дитини, яка є особою з інвалідністю II групи.....	9
1.6. Про рівність права на відстрочку від призову на строкову військову службу священнослужителів різних конфесій.....	10
1.7. Про право здобувача фахової вищої освіти на відстрочку від призову на військову службу за мобілізацією та обов'язок дотримуватися правил військового обліку.....	11
1.8. Про факт перебування на утриманні військовозобов'язаного трьох і більше дітей віком до 18 років у багатодітній сім'ї як визначальну умову для реалізації права на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації.....	12
II. СПРАВИ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ З ВІДНОСИН ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ..	14
Загальні питання проходження військової служби.....	14
2.1. Про гарантії проходження військової служби за місцем проживання військовослужбовця.....	14
2.2. Про визначення моменту, з початком якого законодавець пов'язав поширення на працівника гарантій щодо збереження місця роботи, посади і середнього заробітку до прийняття його на військову службу за контрактом під час дії особливого періоду.....	15

2.3. Про право командування приймати рішення щодо увільнення військовослужбовців від займаних посад і їх подальшого призначення в умовах воєнного стану	16
2.4. Про підстави призупинення військової служби особи, котра самовільно залишила військову частину або місце служби, добровільно здалася в полон чи дезертирувала із Збройних Сил України.....	17
Дисциплінарна відповідальність військовослужбовців.....	18
2.5. Про обов'язковість встановлення підстав (зокрема складу дисциплінарного проступку) для притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності.....	18
2.6. Про дискрецію повноваження суб'єкта, який ухвалює рішення про притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності, призначати проведення службового розслідування.....	20
2.7. Про вимоги до висновку службового розслідування	21
2.8. Про обов'язковість врахування пояснень особи, щодо якої здійснюється службове розслідування.....	22
2.9. Про відповідальність командира за своїх підлеглих.....	23
2.10. Про поняття досудового врегулювання спору службової діяльності військовослужбовців	24
III. СПРАВИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ВІДНОСИН ЗВІЛЬНЕННЯ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ....	25
Звільнення з військової служби за результатами дисциплінарного провадження	25
3.1. Про позбавлення військового звання у дисциплінарному порядку та звільнення з військової служби	25
3.2. Про звільнення військовослужбовця у зв'язку з невиконанням ним умов контракту	26
3.3. Про пріоритет дотримання військовослужбовцем обов'язку досконало знати та виконувати правила поведіння зі зброєю над діями / бездіяльністю керівництва при вирішенні питання про його звільнення за дисциплінарний проступок	27
3.4. Про визначення поняття «систематичне невиконання умов контракту» при звільненні військовослужбовця	28
Звільнення з військової служби у зв'язку з проведенням організаційно-штатних змін	29

3.5. Про переважне право військовослужбовця, який звільняється зі служби під час організаційно-штатних заходів, на призначення на нові посади, що відповідають його напряму підготовки чи основній або спорідненій спеціальності	29
3.6. Про межі дискреції роботодавця при звільненні військовослужбовця в межах процедури скорочення штату або проведення організаційних заходів.....	31
3.7. Про пріоритет норм спеціального закону при звільненні військовослужбовця зі служби у зв'язку з проведенням організаційних заходів.....	32
Звільнення з військової служби з інших підстав	33
3.8. Про неможливість звільнення з військової служби під час мобілізації з причини призначення загальної пенсії за віком.....	33
3.9. Про звільнення з військової служби та умови виключення зі списків особового складу	34
3.10. Про належний спосіб повідомлення військовослужбовцем свого командування щодо відмови від рапорту про звільнення з військової служби.....	35
3.11. Про розмежування понять «догляд вдома» та «постійний догляд» при вирішенні питання про звільнення військовослужбовця зі служби у зв'язку з необхідністю здійснення догляду за особою.....	36
3.12. Про самостійний характер умови звільнення військовослужбовця зі служби під час воєнного стану у зв'язку з наявністю дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю	38
3.13. Про умови звільнення з військової служби одного із синів-військовослужбовців для догляду за батьком з інвалідністю.....	39

I. СПОРИ У СПРАВАХ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ З ВІДНОСИН ПРИЙНЯТТЯ (МОБІЛІЗАЦІЇ) НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ

Призов на військову службу під час мобілізації

1.1. Про неоскаржуваність повістки про зобов'язання прибути до територіального центру комплектування та соціальної підтримки

Позивач звернувся до суду з позовом до територіального центру комплектування та соціальної підтримки про визнання протиправним та недійсним наказу про зобов'язання прибути до територіального центру комплектування та соціальної підтримки шляхом вручення повістки. Суть спору полягала у оскарженні повістки, якою позивача зобов'язано з'явитися до територіального центру комплектування та соціальної підтримки. Суди попередніх інстанцій відмовили позивачу у відкритті провадження у справі. Суди вказали, що цей спір не належить до юрисдикції адміністративних судів, оскільки складення повістки на відправку, не є рішенням чи дією суб'єкта владних повноважень в розумінні КАС України, а такі дії не створюють, припиняють чи змінюють будь-яких правовідносин, тобто між даними особами не існує публічно-правового спору, що, в свою чергу, виключає його розгляд за правилами адміністративного судочинства. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, виконуючи свої владні управлінські функції, здійснюють оповіщення громадян про виклик за розпорядженнями їх керівників.

Оповіщення громадян про виклик до територіального центру комплектування та соціальної підтримки оформлюється у вигляді повісток та по суті оскаржувана позивачем повістка, яка складена відповідачем на виконання законодавства з питань військового обов'язку та вручена позивачу, не є рішенням чи дією суб'єкта владних повноважень у розумінні КАС України.

Повістка є лише засобом оповіщення військовозобов'язаної особи для її прибуття на вказану дату до територіального центру комплектування, форма якої визначена Порядком організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07 грудня 2016 року № 921, та не має обов'язкового наслідку укладення контракту для проходження військової служби.

При цьому обов'язок військовозобов'язаної особи з'явитись за викликом до відповідного територіального центру комплектування встановлений

не оскаржуваною позивачем повісткою, а Законом України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу». Наведене свідчить про відсутність порушення суб'єктом владних повноважень прав, свобод або інтересів позивача на момент його звернення до суду, що є обов'язковою умовою надання правового захисту судом.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 08 вересня 2022 року у справі № 300/1263/22 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106141195>

1.2. Про застосування вікового критерію (25 років) для призову осіб на військову службу під час мобілізації

Позивач звернувся до суду з позовом до Військової частини у якому вказував, що його було незаконно затримано працівниками Державної прикордонної служби України, доставлено до Територіального центру комплектування та соціальної підтримки для уточнення облікових даних та відправлено на проходження військово-лікарської комісії. За результатами огляду військово-лікарської комісії позивача визнано придатним до військової служби. Позивач наголошує, що у 23 роки не підлягав мобілізації, строкової служби не проходив, військової підготовки у вищому навчальному закладі не отримував і добровільної згоди на службу не надавав, а отже, залишався призовником. Суд першої інстанції рішенням, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, у задоволенні позову відмовив. Суди дійшли висновку, що позивач набув статусу військовозобов'язаного, доказів незаконного затримання/примусу чи порушень процедури військово-лікарською комісією не надано, висновок ВЛК не оскаржувався до Центральної ВЛК або в судовому порядку, а документи на відстрочку у позивача відсутні. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Суд встановив, що позивач у 2025 році пройшов ВЛК, за результатами якої його визнано придатним до військової служби. Ураховуючи приписи статей 1, 22 та 23 Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», особа, яка має статус військовозобов'язаного та визнана придатною, підлягає призову під час мобілізації, якщо відсутні передбачені законом підстави для відстрочки. Таким чином позивач, будучи військовозобов'язаним та визнаним придатним за результатами повторного медичного огляду, правомірно підлягав мобілізації, незалежно від того, що на момент призову йому не виповнилося 25 років. Таким чином, віковий критерій у 25 років застосовується лише до призовників, а не до військовозобов'язаних у запасі. Отже, позивач, будучи військовозобов'язаним та визнаним придатним, правомірно

підлягав мобілізації, незалежно від того, що на момент призову йому не виповнилося 25 років.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 листопада 2025 року у справі №460/5251/24 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131801107>

1.3. Про умови реалізації військовозобов'язаним права на одержання відстрочки від призову на військову службу за мобілізацією

Позивач звернувся до суду з позовом до військової частини про визнання протиправним та скасування наказу про його призов для проходження військової служби, оскільки станом на дату його видання позивач не підлягав призову на військову службу під час мобілізації на особливий період, відповідно до абзацу 2 частини третьої статті 23 Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», як здобувач фахової передвищої освіти. Позивач вказував, що йому протиправно відмовлено у наданні відстрочки від призову на військову службу за мобілізацією через відсутність доказів закінчення ним вищого або середнього духовного навчального закладу. Суд першої інстанції позов задовольнив. Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове, яким у задоволенні позову відмовив. Скаржник у касаційній скарзі вказував, що обов'язок перевірки підстави для відстрочки здобувача фахової передвищої освіти покладено саме на районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а постанову суду апеляційної інстанції без змін.

Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки наділені повноваженнями щодо призову громадян на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період.

Своєю чергою, громадяни мають обов'язок з'явитися до військових частин або на збірні пункти територіального центру комплектування та соціальної підтримки у строки, зазначені в отриманих ними документах (мобілізаційних розпорядженнях, повістках керівників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки) або у строки, визначені командирами військових частин. Це також стосується військовозобов'язаних, резервістів Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України та Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, які повинні з'явитися на виклики керівників відповідних органів.

На момент призову на військову службу позивач відповідно до абзацу другого частини третьої статті 23 Закону України від 21 жовтня 1993 року

№ 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» мав право на одержання відстрочки від призову на військову службу за мобілізацією. Проте, право на відстрочку від призову на військову службу повинно бути реалізоване військовозобов'язаним шляхом вчинення ним активних дій та оформлення його у відповідний спосіб уповноваженим органом (зокрема, районним територіальним центром комплектування та соціальної підтримки). При цьому реалізація такого права може бути здійснена лише до моменту набуття ним статусу військовослужбовця.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 січня 2024 року у справі № 280/6033/22 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116396934>

1.4. Про розмежування повноважень командира військової частини й територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки щодо призову на військову службу під час мобілізації за категоріями відповідних осіб

Позивач звернувся до суду з позовом до військової частини про визнання протиправним та недійсним наказу про визнання протиправним та скасування наказу про зарахування позивача до списків особового складу військової частини. Також вказав, що протягом терміну проходження військової служби він неодноразово повідомляв командуванню військової частини про незаконність наказу про призов позивача на строкову військову службу, однак відповідь не отримав. Суд першої інстанції позов задовольнив. Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив. Скаржник у касаційній скарзі наголошував на тому, що він не надавав добровільної згоди на його мобілізацію командиром військової частини, доказів які б це спростовували відповідачем не надано. Оскільки позивач є призовником а не військовозобов'язаним, призов його на військову службу під час мобілізації командиром військової частини, був здійснений з порушенням законів. Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив частково, оскаржувані судові рішення змінено у частині їх мотивів.

Аналіз положень частини п'ятої статті 22 Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» дає підстави для висновку про повноваження та можливості призову командиром військової частини на військову службу під час мобілізації тільки військовозобов'язаних, а щодо призовників такими повноваженнями наділені виключно територіальні центри комплектування та соціальної підтримки. Отже, чинне законодавство не дає право командиру військової частини діяти усупереч норм Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та Закону України

від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу», а саме: призвати призовників на військову службу не у добровільному порядку (за контрактом), а за мобілізацією.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 квітня 2024 року у справі № 520/27954/22 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118305811>

1.5. Про право військовозобов'язаного на відстрочку від призову на військову службу з підстави перебування на його утриманні повнолітньої дитини, яка є особою з інвалідністю II групи

Позивач звернувся до суду з позовом до військової частини, у якому просив визнати протиправними дії в частині його мобілізації. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що оскаржуваний наказ в частині призову на військову службу прийнятий з грубим порушенням норм права, оскільки на утриманні позивача перебуває донька, яка є особою з інвалідністю II групи, а тому позивач відповідно до статті 23 Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» не підлягав призову на військову службу під час мобілізації. Суди попередніх інстанцій позов задовольнили. У касаційній скарзі відповідач вказував, що стаття 23 Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» передбачає випадки, за наявності яких військовозобов'язані мають можливість скористатися правом на відстрочку від призову на військову службу, для цього військовозобов'язаний повинен подати заяву та долучити підтверджуючі документи. Оскільки позивачем не надано підтверджуючих документів про утримання дитини, яка є особою з інвалідністю II групи, які давали йому право на відстрочку від призову, відповідач був позбавлений можливості знати про те, що позивач не підлягав призову.

Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив, оскаржувані судові рішення скасував, справу направив на новий розгляд до суду першої інстанції.

Та обставина, що на утриманні позивача перебуває повнолітня дитина, яка є особою з інвалідністю II групи, не дорівнює звільненню позивача від обов'язку проходження військової служби, а надає лише право на відстрочку від призову. Згідно Правил військового обліку призовників і військовозобов'язаних визначених Порядком організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 07 грудня 2016 року № 921, саме на військовозобов'язаного покладено обов'язок самостійно повідомити відповідний орган, в якому така особа стоїть на військовому

обліку про наявність у неї підстав для відстрочки від призову на військову службу і надати документи, які це право підтверджують.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 листопада 2023 року у справі №560/8238/22 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114805026>

1.6. Про рівність права на відстрочку від призову на строкову військову службу священнослужителів різних конфесій

Позивач звернувся до суду з позовом до призовної комісії у якому просив визнати протиправним і скасувати рішення в частині визнання його придатним до військової служби та призваним на строкову військову службу, та зобов'язати відповідача надати відстрочку від призову на строкову військову службу на підставах, передбачених абзацом 4 частини тринадцятої статті 17 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу». Позов обґрунтований тим, що позивач призначений на посаду священнослужителя - служителя (диякона) релігійної організації «Кіровоградська місцева релігійна громада Свідків Єгови», а тому має право на відстрочку від призову на строкову військову службу. Позивач вказував, що йому протиправно відмовлено у наданні відстрочки через відсутність доказів закінчення ним вищого або середнього духовного навчального закладу. Суди попередніх інстанцій у задоволенні позову відмовили. Скаржник вказав, що право священнослужителя зареєстрованої релігійної громади на відстрочку від призову на строкову військову службу не може залежати від наявності диплома про закінчення духовного навчального закладу та/чи запису у трудовій книжці про виконання трудових функцій як священнослужителя, адже це веде до дискримінації.

Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив частково, оскаржувані судові рішення скасував, справу направив на новий розгляд до суду першої інстанції.

Священнослужителям надається відстрочка від призову на строкову військову службу. У значенні Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу» священнослужителем є особа, яка закінчила заклад вищої або середньої духовної освіти і займає посаду в релігійній організації, що діє на основі статуту (положення), зареєстрованого у встановленому порядку. Проте цей Закон не враховує особливостей інших конфесій, зокрема священнослужителів Релігійної організації «Релігійний Центр Свідків Єгови в Україні». За канонічними настановами та правилами всесвітньої конфесії Свідків Єгови, набуття особою духовного сану священнослужителя – служителя (диякона) збору – не відбувається внаслідок навчання у будь-якому навчальному закладі

та отримання відповідного диплома, слід враховувати відповідність особи вимогам, установленим у Біблії для священнослужителів.

Держава, надаючи окремій категорії осіб певне право, не може не враховувати особливостей деяких груп осіб із цієї категорії. Наприклад, якщо держава надає право на відстрочку від призову на строкову військову службу священнослужителям, то вона має встановлювати норми, які враховують їхню своєрідність. Це становить зміст принципу рівності перед законом, який передбачає, що органи публічної влади повинні однаково застосовувати законодавчі норми до всіх осіб без будь-якої дискримінації.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 травня 2023 року у справі № 1140/3182/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110826956>

1.7. Про право здобувача фахової вищої освіти на відстрочку від призову на військову службу за мобілізацією та обов'язок дотримуватися правил військового обліку

Позивач звернувся до суду з позовом до військової частини Міністерства оборони України, в якому просив: визнати протиправним та скасувати наказ командира військової частини про призначення та зарахування до списків особового складу військової частини, відповідно до мобілізаційного призначення. Позивач вказував, що він є студентом Харківського національного університету будівництва та архітектури. Рішенням районної призовної комісії, позивачу надана відстрочка у зв'язку з навчанням та вказано, що на військову службу за призовом під час мобілізації він не призивався. У березні 2022 року позивач звернувся до представництва територіальної оборони м. Харкова з метою проходження добровільних навчань з подальшою можливістю добровільного укладання контракту на проходження служби. По закінченню підготовки позивач отримав посвідчення про приписку з відміткою про призов позивача на військову службу. Згідно з наказом командира військової частини, позивача було зараховано до списків особового складу військової частини. Позивач вказав, що не надавав добровільної згоди на його мобілізацію командиром військової частини, оскільки він є призовником а не військовозобов'язаним, призов його на військову службу під час мобілізації командиром військової частини, був здійснений з порушенням. Рішенням суду першої інстанції позов задоволено. Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове, яким у задоволенні позову відмовив. Суд виходив з того, що на позивача, як на призовника, покладено обов'язок повідомляти відповідний орган, де він перебуває на військовому обліку, зокрема, про його освіту. Разом з тим, матеріали справи не містять жодних доказів того, що під час проведення мобілізаційних процедур, позивачем до військової

частини надавалися будь-які документи на підтвердження того, що він є студентом та має право на відстрочку від призову.

Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив частково, змінив постанову апеляційного суду в частині мотивів.

Судами у цій справі було встановлено, що позивач, як студент, мав право на відстрочку від призову на строкову військову службу. Оцінюючи доводи скажника про те, що позивач не підлягав призову на військову службу під час мобілізації, оскільки він був здобувачем фахової вищої освіти, варто зазначити, що указана обставина не дорівнює звільненню його від обов'язку проходження військової служби, а надає лише право на відстрочку від призову на військову службу.

Наявність такої відстрочки не звільняє позивача від виконання військового обов'язку в частині таких складових як от приписка до призовних дільниць; дотримання правил військового обліку, як і від вірогідності бути залученим до виконання робіт, які мають оборонний характер в особливий період під час правового режиму воєнного стану.

З урахуванням викладеного, позивач не може бути призваним за мобілізацією, в силу наявного правового статусу здобувача фахової вищої освіти.

Водночас, право на відстрочку від призову на військову службу повинно бути реалізоване військовозобов'язаним шляхом вчинення ним активних дій та оформлення його у відповідний спосіб уповноваженим органом (зокрема, районним територіальним центром комплектування та соціальної підтримки). При цьому реалізація такого права може бути здійснена лише до моменту набуття ним статусу військовослужбовця.

Право на відстрочку від призову на строкову військову службу, військову службу під час мобілізації, особливого періоду, кореспондує з обов'язком призовників, військовозобов'язаних, резервістів дотримуватися правил військового обліку, зокрема щодо своєчасного повідомлення органу про зміну рівня освіти.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 квітня 2024 року у справі №520/7954/22 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118305811>

1.8. Про факт перебування на утриманні військовозобов'язаного трьох і більше дітей віком до 18 років у багатодітній сім'ї як визначальну умову для реалізації права на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації

Позивач отримав повістку з вимогою з'явитися до Інформація, а після адвокатського запиту із проханням надати інформацію щодо можливості надання відстрочення

від призову на військову службу під час мобілізації, отримав відмову. Позивач вказував, що є багатодітним батьком трьох дітей. Позивач звернувся до суду з вимогою визнати протиправним та скасувати рішення відповідача про відсутність у нього обставин які дають право на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації та надати відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації на підставі абзацу 4 частини першої статті 23 Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Позивач наполягав на тому, що обов'язок, який покладено на нього, відповідно до положень статей 198, 199 Сімейного кодексу України, щодо утримання доньки, яка досягла 18 років у зв'язку із продовженням нею навчання, та наявність ще двох дітей до 18 років, надають йому право на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову. Апеляційний суд залишив це рішення без змін, зазначивши, що у позивача немає підстав для відстрочки через відсутність трьох неповнолітніх дітей. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Визначальними для вирішення публічно-правового спору, чи є у чоловіка право на відстрочку від призову на військову службу, зважаючи на те, що у нього на утриманні перебуває троє дітей та ту обставину, що його сім'я є багатодітною, є встановлення факту перебування на утриманні військовозобов'язаного трьох і більше дітей віком до 18 років, і лише за вказаних обставин особа може реалізувати своє право на отримання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації.

Згідно обставин цієї справи, позивач має лише двох дітей віком до 18 років. Наявність у сім'ї позивача статусу багатодітної, та утримання позивачем трьох дітей, одна з яких досягла повноліття, не надають йому права на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації на підставі абзацу 4 частини першої статті 23 Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», за відсутності встановленого факту утримання ним саме трьох і більше дітей віком до 18 років, а такі обґрунтування касаційної скарги свідчать про помилкове трактування норм права, що регулюють спірні правовідносини.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 листопада 2024 року у справі № 340/2502/23 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122882982>

II. СПРАВИ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ З ВІДНОСИН ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Загальні питання проходження військової служби

2.1. Про гарантії проходження військової служби за місцем проживання військовослужбовця

Позивач звернувся до суду з позовом до Головнокомандувача Збройних Сил України з вимогою зобов'язати Головнокомандувача Збройних Сил України вчинити дії відносно проходження військової служби позивача за місцем його проживання в місті Києві. Позивач не погоджувався з наказом, згідно з яким він, заступник командира військової частини з оперативної роботи полковник, який є батьком трьох дітей та добровільно мобілізований до лав Збройних Сил України під час дії воєнного стану, повинен переміститись з пониженням у посаді до окремої бригади територіальної оборони Сил територіальної оборони України у Донецькій області. Рішенням суду першої інстанції позов задоволено. Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та у задоволенні позову відмовив. У касаційній скарзі позивач вказав, що Законом України від 15 березня 2022 року № 2122-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо звільнення від військової служби осіб з інвалідністю та осіб, які доглядають за особами з інвалідністю і хворими дітьми» доповнено статтю 23 Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» новою частиною, згідно з якою позивач має право на проходження військової служби лише за місцем проживання. Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив, постанову суду апеляційної інстанції скасував, рішення суду першої інстанції залишив в силі.

Позивач згідно приписів абзацу четвертого частини першої статті 23 Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», є особою, яка має право на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації, оскільки у нього на утриманні перебуває троє дітей віком до 18 років. Як на момент добровільної мобілізації позивача до лав Збройних Сил України, так і на момент видання спірного наказу, діяла стаття 23 Закону № 3543-XII, в редакції Закону України від 15 березня 2022 року № 2122-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо звільнення від військової служби осіб з інвалідністю та осіб, які доглядають за особами з інвалідністю і хворими дітьми».

Гарантія проходження військової служби особами тільки за місцем проживання, а також за їхньою згодою поширюється не лише на жінок та чоловіків, на утриманні яких перебувають троє і більше дітей віком

до 18 років, тобто на осіб, які передбачені в абзаці четвертому частини першої статті 23 Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а й також на осіб, вказаних у абзацах п'ятому - дванадцятому цієї ж частини статті 23 Закону.

У цій справі переміщення позивача з військової частини до окремої бригади територіальної оборони Сил територіальної оборони України у Донецькій області Регіонального управління Сил територіальної оборони з місцем знаходження у Донецькій області проведено без згоди позивача та не за місцем проживання, тобто в порушення частини другої статті 23 Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 лютого 2024 року у справі № 640/14949/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116839487>

2.2. Про визначення моменту, з початком якого законодавець пов'язав поширення на працівника гарантій щодо збереження місця роботи, посади і середнього заробітку до прийняття його на військову службу за контрактом під час дії особливого періоду

Позивач звернувся до суду з адміністративним позовом до Територіального управління Державного бюро розслідувань, у якому просив визнати протиправним та скасувати наказ відповідача про звільнення з посади начальника Третього слідчого відділу (відділу з розслідування військових злочинів) слідчого управління Територіального управління Державного бюро розслідувань, поновити на посаді, яку він обіймав або на посаді, що є рівнозначною з цією посадою. Позивач стверджував, що станом на момент звільнення уважався увільненим від виконання службових обов'язків у зв'язку зі вступом на військову службу в особливий період, що надає гарантії, передбачені статтею 119 Кодексу законів про працю України. Суд першої інстанції позов задовольнив. Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив. Скаржник наголошував на тому, що станом на подачу касаційної скарги він не звільнився з військової служби і продовжує виконувати завдання за призначенням. Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив, постанову суду апеляційної інстанції скасував, рішення суду першої інстанції залишив без змін.

Особа вважається прийнятою на військову службу за контрактом з дня видання наказу по особовому складу про прийняття її на військову службу за контрактом, зарахування до списків особового складу Збройних Сил України та призначення на відповідну посаду (якщо призначення на посаду здійснюється одночасно з прийняттям на військову службу). Водночас

з дня зарахування особи, прийнятої на військову службу за контрактом, до списків особового складу військової частини згідно з наказом по стройовій частині набирає чинності контракт про проходження військової служби та розпочинається строк проходження такою особою військової служби, який визначений в укладеному контракті.

Про виникнення у особи, прийнятої на військову службу за контрактом, певних прав та обов'язків до початку проходження військової служби свідчать й положення статті 21 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу», якими передбачено звільнення такої особи від роботи на час, необхідний для виконання обов'язків, пов'язаних з прийняттям на військову службу (зокрема, проходження медичного огляду, лікування), із збереженням за нею місця роботи, займаної посади і середньої заробітної плати, оплати проїзду до місця служби за рахунок коштів Державного бюджету України тощо (чинного на час виникнення спірних правовідносин).

Крім того, приписами частини першої статті 38 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу» на органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та заклади освіти незалежно від підпорядкування і форми власності покладено, зокрема, обов'язок сповістити призовників, військовозобов'язаних і резервістів про їх виклик до військових комісаріатів та забезпечити їх своєчасне прибуття за цим викликом. Невиконання цього обов'язку є підставою для притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності.

Отже, передбачені частиною третьою статті 119 Кодексу законів про працю України гарантії щодо збереження місця роботи, посади і середнього заробітку поширюються на працівника з дня прийняття його на військову службу за контрактом під час дії особливого періоду, яким є день видання відповідного наказу по особовому складу.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 березня 2023 року у справі № 200/3471/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109759331>

2.3. Про право командування приймати рішення щодо увільнення військовослужбовців від займаних посад і їх подальшого призначення в умовах воєнного стану

Позивач призваний на військову службу за мобілізацією 22 червня 2022 року та призначений на посаду техника відділення автоматизованої обробки інформації. Наказом командувача військ від 9 грудня 2022 року позивача увільнено від займаної

посади та зараховано у розпорядження іншої військової частини на підставі плану переміщення. Позивач оскаржив цей наказ, вимагаючи поновлення на посаді, оскільки у ньому відсутня підстава для увільнення. Суди першої та апеляційної інстанцій відмовили у задоволенні позову, посилаючись на правомірність змін у структурі військових частин під час воєнного стану. Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив частково, мотивувальну частину змінив в частині мотивів відмови у задоволенні позову.

Скорочення штатних посад та зміни організаційно-штатної структури, викликані переведенням військових формувань на штати воєнного часу, є підставами для зарахування військовослужбовців у розпорядження. Це передбачено пунктом 116 Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженого Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008. У випадках, коли військове формування переходить на штати воєнного часу командування має право приймати рішення щодо увільнення військовослужбовців від займаних посад і їх подальшого призначення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 лютого 2025 року у справі №520/1298/23 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125012035>

2.4. Про підстави призупинення військової служби особи, котра самовільно залишила військову частину або місце служби, добровільно здалася в полон чи дезертирувала із Збройних Сил України

Особа звернулася до суду з позовом до військової частини про визнання протиправним та скасування пункту наказу про увільнення її від посади начальника відділу сил підтримки управління сил підтримки командування, призупинення військової служби з відповідної дати та призупинення дії контракту про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України на посадах осіб офіцерського складу. Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив. Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та позов задовольнив. Скаржник наголошував на тому, що суд апеляційної інстанції неправильно застосував положення частини другої статті 24 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок та військову службу». Єдиною підставою для призупинення військової служби є внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань на підставі заяви, повідомлення командира (начальника) військової частини про вчинене кримінальне правопорушення тоді як наявність чи відсутність службового розслідування щодо військовослужбовця не впливає на можливість внесення відомостей

про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувану постанову суду апеляційної інстанції – без змін.

Аналіз положень частини другої статті 24 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок та військову службу» у системному зв'язку з положеннями частини четвертої статті 85 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24 березня 1999 року №551-XIV дозволяє зробити висновок, що для військовослужбовця, який самовільно залишив військову частину або місце служби, дезертирував із Збройних Сил України або добровільно здався в полон, військова служба призупиняється з дня внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. У свою чергу внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань здійснюється на підставі заяви, повідомлення командира (начальника) військової частини, яким під час службового розслідування з'ясовано, що правопорушення військовослужбовця містить ознаки кримінального правопорушення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 жовтня 2023 року у справі № 420/8263/22 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114269585>

Дисциплінарна відповідальність військовослужбовців

2.5. Про обов'язковість встановлення підстав (зокрема складу дисциплінарного проступку) для притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності

Позивач звернувся до суду з позовом до Командувача Сухопутних військ Збройних Сил України про визнання нечинним та скасування наказу про притягнення до дисциплінарної відповідальності, наказу та позбавлення військового звання. На підставі висновків службового розслідування прийнято наказ про результати проведення службового розслідування, у якому зазначено, що службовим розслідуванням встановлено, що позивач, якого допущено до виконання обов'язків військового комісара Корецького РВК Рівненської області, було затримано представниками Служби безпеки України в Рівненській області за підозрою у вчиненні злочину, передбаченого частиною третьою статті 368 Кримінального кодексу України. На обґрунтування позову позивач зазначив, що його незаконно притягнуто до дисциплінарної відповідальності та позбавлено військового звання. Судами попередніх інстанцій позов задоволено. У касаційній скарзі відповідач вказав, що вину позивача у вчиненні дисциплінарного проступку, що полягав у прийнятті неправомірної вигоди, повністю доведено службовим розслідуванням, у зв'язку з чим до позивача

правомірно застосовано найсуворіший вид дисциплінарного стягнення. Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив частково, оскаржувані судові рішення змінив, виключивши з їхніх мотивувальних частин висновки про повторне накладення на позивача дисциплінарного стягнення за один і той самий дисциплінарний проступок.

Службова дисципліна полягає у виконанні (дотриманні) законодавчих і підзаконних актів із питань службової діяльності та бездоганному і неухильному додержанні порядку і правил, що такими нормативними актами передбачені. Водночас підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок, сутність якого полягає у невиконанні чи неналежному виконанні військовослужбовцем службової дисципліни. Такими обставинами є лише фактичні дані, що свідчать про реальну наявність у діяннях особи ознак дисциплінарного проступку, зокрема протиправної поведінки, шкідливих наслідків і причинного зв'язку між ним і дією порушника дисципліни.

З'ясування обставин, які були приводом для службового розслідування (повідомлення про підозру), не може обмежуватися лише проміжними офіційними результатами досудового розслідування.

Дисциплінарна відповідальність є окремим/самостійним видом юридичної відповідальності і вирішення питання про правомірність притягнення особи до дисциплінарної відповідальності передбачає необхідність з'ясувати склад дисциплінарного проступку в її діях, незалежно від того, яку кримінально-правову кваліфікацію ті самі дії особи-військовослужбовця отримали в межах кримінального провадження та які наслідки у підсумку настали чи можуть настати для такої особи.

Притягаючи позивача до дисциплінарної відповідальності у вигляді позбавлення військового звання, відповідач обмежився лише встановленням факту того, що позивачеві було повідомлено про підозру у кримінальному провадженні.

Водночас самостійно доведених фактів, які б підтверджували порушення позивачем службової дисципліни, зокрема встановлення позаслужбових відносин з особами, які підлягали призову на військову службу, вимагання від них неправомірної вигоди, втручання в діяльність підлеглих йому посадових осіб шляхом надання їм незаконних указівок, як про це йдеться в підозрі, службовим розслідуванням встановлено не було, що виключає наявність підстав для притягнення позивача до дисциплінарної відповідальності.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 січня 2021 року у справі № 817/1318/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94129818>

2.6. Про дискрецію повноваження суб'єкта, який ухвалює рішення про притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності, призначати проведення службового розслідування

Позивачка звернулася до суду з позовом до військових частин у якому просила визнати незаконним та скасувати наказ командира військової частини про увільнення від займаної посади і зарахування в розпорядження командира іншої військової частини, зобов'язати нарахувати та виплатити ОСОБА_1 грошове забезпечення та всі інші виплати за період з 07 травня 2022 року по 10 серпня 2022 року. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що позивач, перебуваючи в м.Херсоні під окупацією, весь час продовжувала сумлінно нести військову службу на користь Батьківщини, однак з травня 2022 року їй припинили виплачувати грошове забезпечення та інші виплати. Позивачка не отримувала грошове забезпечення, оскільки відповідно до наказів була увільнена від займаної посади і зарахована у розпорядження командира з підстав нібито порушення нею підпункту 14 пункту 116 Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженого Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008. Рішенням окружного адміністративного суду, залишеним без змін постановою апеляційного адміністративного суду, у задоволенні позову відмовлено. Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що у відповідача були обґрунтовані підстави винести спірні накази про увільнення з займаної посади, виведення в розпорядження та припинення виплат грошового забезпечення у зв'язку із відсутністю позивача за місцем дислокації військової частини. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Суди попередніх інстанцій встановили, що позивачка понад десять діб була відсутня у районі розташування військової частини на підконтрольній Україні території.

Проведення службового розслідування не є обов'язковою передумовою для притягнення військовослужбовця навіть до дисциплінарної відповідальності. Призначення службового розслідування є правом, а не обов'язком особи, яка ухвалює рішення про притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності. Оскарженим наказом позивачку знято з усіх видів забезпечення, а наказом Мініборони України призначено на нижчу посаду шпк «сержант» на «молодший сержант».

Враховуючи, що факт відсутності позивачки за новим місцем дислокації військової частини не потребував додаткового доказування, висновок судів попередніх інстанцій про відсутність у спірних правовідносинах

необхідності для проведення службового розслідування задля уточнення причин відсутності позивача є правильним.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 червня 2024 року у справі № 420/9472/23 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119722861>

2.7. Про вимоги до висновку службового розслідування

Позивач звернувся до суду з позовом до прикордонного загону управління Державної прикордонної служби (військової частини), у якому просив визнати протиправним і скасувати дисциплінарне стягнення у вигляді «попередження про неповну службову відповідність», та визнати протиправним і скасувати дисциплінарне стягнення у вигляді «догани». Позивач вказав, що службове розслідування відносно нього проводилось неуповноваженими особами та з грубим порушенням вимог чинного законодавства України, зокрема Конституції України, Закону України від 24 березня 1999 року № 551-XIV «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» та Інструкції про порядок проведення службового розслідування у Державній прикордонній службі України, затвердженої наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 14 лютого 2005 року № 111, а результати службового розслідування є неповними та упередженими. Судами попередніх інстанцій позов задоволено частково. На думку скаржника, суди не взяли до уваги, що підставою для притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності є неналежне виконання ним службових обов'язків, порушення військової дисципліни за умови наявності зафіксованого факту порушення, доведеності в повному обсязі вини військовослужбовця, встановлення ступеня вини та з'ясування причин та умов, що сприяли вчиненню ним правопорушення. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Службове розслідування це комплекс заходів, які здійснюються з метою уточнення причин, встановлення обставин та умов, що сприяли вчиненню правопорушення, відповідальність за яке передбачена законодавством України, та ступеня вини особи (осіб), яка вчинила це правопорушення. Висновок службового розслідування, у якому відображено узагальнений опис виявлених порушень норм законодавства, не є рішенням суб'єкта владних повноважень, яке безпосередньо породжує правові наслідки для суб'єктів відповідних правовідносин і має обов'язковий характер.

За своєю правовою природою висновок службового розслідування є службовим документом, який фіксує факт проведення службового

розслідування і є носієм доказової інформації про обставини, що стали підставами для його призначення. При цьому висновок службового розслідування повинен ґрунтуватись на фактичних обставинах та підтверджуватися належними доказами.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 березня 2021 року у справі № 813/2250/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95918040>

2.8. Про обов'язковість врахування пояснень особи, щодо якої здійснюється службове розслідування

Позивач звернувся до суду з позовом до командира військової частини у якому просив визнати неправомірними дії (перевищення службових повноважень) щодо притягнення його до дисциплінарної відповідальності та переслідування по службі за подання скарги; скасувати наказ про притягнення позивача до дисциплінарної відповідальності з оголошенням дисциплінарного стягнення «сувора догана» за неналежне виконання службових обов'язків. Позов обґрунтовано тим, що командиром військової частини безпідставно притягнуто позивача до дисциплінарної відповідальності, оскільки службове розслідування проведено з істотними порушеннями. Суди попередніх інстанцій позов задовольнили частково. На обґрунтування вимог касаційної скарги позивач зазначав, що порушення, допущені командиром військової частини під час проведення службового розслідування, указують на те, що накладення дисциплінарного стягнення відповідач застосував з перевищенням службових повноважень з особистих мотивів. Відповідач у касаційній скарзі зазначав, що позивач за посадою зобов'язаний вести облік і складати звітність у встановленому порядку, проте своїх обов'язків не виконував. Верховний Суд касаційні скарги залишив без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Аналіз пунктів 2.2, 4.1 Інструкції про порядок проведення службового розслідування у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністра оборони України від 15 березня 2004 року № 82, дає підстави для висновку, що особа, стосовно якої проводиться службове розслідування, має право давати усні та письмові пояснення, робити заяви, подавати документи. Цьому праву кореспондує обов'язок викласти в акті перевірки мотиви, з яких відповідні пояснення, заяви відхиляються.

Пояснення особи, стосовно якої проводиться службове розслідування, є однією з важливих гарантій об'єктивного службового розслідування та захисту законних прав й інтересів особи від безпідставного

застосування стягнення та інших негативних наслідків. Оскільки, відповідач лише констатував факт невиконання плану та не надавав оцінку поясненням позивача щодо ненадання підпорядкованими військовими частинами документів з метрології та метрологічної діяльності, не встановлював наявності чи відсутності причинного зв'язку між стверджуваним дисциплінарним порушенням та вказаною бездіяльністю підпорядкованих військових частин, дисциплінарне стягнення на позивача накладено необґрунтовано.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 липня 2021 року у справі № 815/1062/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98344462>

2.9. Про відповідальність командира за своїх підлеглих

Позивач звернувся до суду з позовом до управління Служби безпеки України, у якому просив визнати протиправним та скасувати наказ у частині попередження про неповну службову відповідність - за порушення військової дисципліни, що виразилося у неналежному виконанні вимог статті 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України (в частині обов'язку кожного військовослужбовця не допускати самому і стримувати інших від негідних вчинків) та статті 59 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України (в частині зобов'язання командира (начальника) постійно займатися правовим вихованням підлеглих). Позивач не погодився зі спірним наказом та вказав, що не порушував військову дисципліну або громадський порядок, не допускав вчинення негідних вчинків, а стримати своїх підлеглих від негідного вчинку не міг, оскільки не знаходився поруч із ними під час його вчинення. Рішенням суду першої інстанції позов задоволено. Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове, яким у задоволенні позову відмовив. Скаржник вважав, що суд апеляційної інстанції прийняв судові рішення без застосування принципу доказування та без з'ясування можливості вчинення ним дій за короткий термін перебування на посаді керівника (протягом 3-х місяців та 12-ти днів). Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Стаття 58 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України та стаття 5 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України покладають на командира відповідальність перед державою за виховання підпорядкованих йому військовослужбовців та за дотримання ними військової дисципліни. Така відповідальність може виражатися, у тому числі, і в дисциплінарній відповідальності командира за дії підлеглих йому військовослужбовців.

Отже, факт вчинення підлеглими позивачу військовослужбовцями дій, які мають ознаки кримінального правопорушення, став наслідком їх низьких морально-психологічними якостей, відповідальність за які, як встановлено статтею 58 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України та статтею 5 Дисциплінарного статуту несе також і позивач як їх командир (начальник).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 липня 2023 року у справі № 420/15045/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112184734>

2.10. Про поняття досудового врегулювання спору службової діяльності військовослужбовців

Позивач звернувся до суду з позовом до військової частини, в якому просив визнати протиправним та скасувати наказ про результати службового розслідування за фактом розукомплектування мотопіхотного батальйону в частині покладення збитків на позивача та притягнення його до повної матеріальної відповідальності. Суди попередніх інстанцій залишили позов без розгляду у зв'язку з пропуском позивачем строків звернення до суду та відсутності вагомих підстав для їх поновлення. На думку скаржника, судами проігноровані положення частини четвертої статті 122 КАС України, які визначають строки звернення до суду з позовом у разі досудового врегулювання спору. Позивач вказував, що він не демонстрував пасивну поведінку та не проявляв байдужість до спірного рішення, а збирав докази, інформацію та оскаржував спірне рішення до правоохоронних органів, командира військової частини та старших за службовим становищем командирів, командувача військ, Командуючого Сухопутними військами ЗСУ, Генерального штабу ЗСУ. Лише після чергового звернення до старшого за службовим становищем командира (начальника) начальника Генерального штабу ЗСУ та неотримання належної відповіді, звернувся до суду з вказаним позовом.

Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Оскарження наказу до правоохоронних органів, командира військової частини та старших за службовим становищем командирів, командувача військ Оперативного командування, Командуючого Сухопутними військами Збройних Сил України, Генерального штабу Збройних Сил України не вважається досудовим врегулюванням спору у розумінні частини четвертої статті 122 КАС України.

З аналізу статей Розділу V Дисциплінарного статуту Збройних Сил України «Пропозиції, заяви та скарги» випливає висновок, що статті цього розділу

регулюють право військовослужбовця звернутися зі скаргою як видом звернення щодо будь-яких питань їх службової діяльності, зокрема і незаконного притягнення до відповідальності. Проте можливість військовослужбовця подавати різні види звернень, серед яких і скарги, не можна вважати встановленим законом досудовим порядком вирішення спору, оскільки правовідносини щодо права на звернення і встановлений законом порядок досудового врегулювання спору мають різні мету і характер, а тому їх не можна ототожнювати. З огляду на зазначене, доводи, що з вказаним позовом особа має право звернутися до суду протягом шестимісячного строку, відповідно до вимог статті 122 КАС України, є необґрунтованими.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 грудня 2021 року у справі № 320/1855/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101990347>

III. СПРАВИ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ З ВІДНОСИН ЗВІЛЬНЕННЯ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Звільнення з військової служби за результатами дисциплінарного провадження

3.1. Про позбавлення військового звання у дисциплінарному порядку та звільнення з військової служби

Позивач звернувся до суду з позовом до Генерального штабу Збройних Сил України та військової частини про визнання протиправними та скасування наказів про результати проведення службового розслідування та про притягнення до дисциплінарної відповідальності, поновлення на роботі та стягнення заробітку за час вимушеного прогулу. Позивач стверджував, що відповідачами не надано доказів застосування до нього інших заходів дисциплінарного стягнення, не враховано позитивних характеристик, наявності у нього лише заохочень та відсутності дисциплінарних стягнень, що свідчить про безпідставність застосування до нього найсуворішого виду дисциплінарного стягнення. Також вказував на грубе порушення процедури проведення службового розслідування, а саме посадова особа, яка проводила службове розслідування, розуміючи обов'язок витребування письмових пояснень від правопорушника, закінчив проведення службового розслідування та не намагався отримати письмові пояснення. Суд першої інстанції задовольнив позов. Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позову. Скаржник зазначав про грубе порушення процедури проведення службового розслідування, а саме посадова особа, яка проводила службове розслідування, розуміючи обов'язок витребування письмових пояснень від правопорушника, закінчив проведення

службового розслідування та не намагався отримати письмові пояснення, та всупереч вимог законодавства не склав акт про відмову надання пояснень. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувану постанову суду апеляційної інстанції – без змін.

Для притягнення до дисциплінарної відповідальності, достатньо зафіксованого факту порушення та невиконання (неналежне виконання) військовослужбовцем своїх службових обов'язків, порушення військовослужбовцем військової дисципліни або громадського порядку.

Під час накладення дисциплінарного стягнення та обрання його виду враховується характер та обставини вчинення правопорушення, його наслідки, попередня поведінка військовослужбовця, а також тривалість військової служби та рівень знань про порядок служби.

Однак, аналізуючи доводи позивача щодо необґрунтованості застосування до нього найсуворішого дисциплінарного стягнення за вчинення даного проступку, відповідно до приписів Дисциплінарного статуту Збройних сил України, затвердженого Законом України від 24 березня 1999 року № 551-XIV підставою для притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності є наявність самого дисциплінарного порушення, при цьому вид дисциплінарного стягнення визначається особою, яка вирішує питання про його накладення.

Окрім того, надання пояснень військовослужбовцем є лише одним з джерел отримання інформації, необхідної для встановлення обставин в межах службового розслідування, однак відсутність таких не перешкоджає проведенню службового розслідування та, за умови дотримання вимог щодо всебічності, повноти, своєчасності та об'єктивності проведення службового розслідування, притягненню військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 лютого 2021 року у справі № 1.380.2019.000616 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94973787>

3.2. Про звільнення військовослужбовця у зв'язку з невиконанням ним умов контракту

Особа звернувся до суду з позовом до військової частини про скасування наказів в частині накладення дисциплінарних стягнень та поновлення на посаді, стягнення суми заробітної плати (грошового забезпечення) за час вимушеного прогулу з дня звільнення в запас по день поновлення на службі. Суди попередніх інстанцій у задоволенні позову відмовили. В обґрунтування касаційної скарги позивач

вказував, що судами не враховано, що його було звільнено не після другого дисциплінарного стягнення, а після притягнення до адміністративної відповідальності на підставі постанови суду, яка в подальшому була скасована за результатами апеляційного перегляду. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Військовослужбовця може бути звільнено лише за проступок, вчинений після застосування до нього дисциплінарного стягнення за невиконання ним своїх обов'язків, визначених контрактом або за порушення дисципліни. У розумінні спеціального законодавства з питань проходження військової служби під терміном систематичне невиконання умов контракту слід розуміти, що система має місце у разі вчинення військовослужбовцем дисциплінарного проступку після застосування до нього дисциплінарного стягнення, яке не втратило юридичної сили.

При цьому, командир військової частини, при прийнятті рішення про звільнення військовослужбовця з підстав систематичного невиконання ним умов контракту, не повинен брати до уваги наявність чи відсутність негативних наслідків, термін проходження служби, рівень знань, тощо, оскільки дані обставини враховуються саме у випадку притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності та обрання виду стягнення.

Таким чином, доводи скаржника щодо неврахування відповідачем ступеня тяжкості порушень, за які до нього застосовано дисциплінарні стягнення згідно відповідних наказів є безпідставними, оскільки для встановлення систематичного невиконання умов контракту військовослужбовців ступень вчиненого дисциплінарного правопорушення не має значення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 березня 2021 року у справі № 200/12138/19-а можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95315517>

3.3. Про пріоритет дотримання військовослужбовцем обов'язку досконало знати та виконувати правила поведження зі зброєю над діями / бездіяльністю керівництва при вирішенні питання про його звільнення за дисциплінарний проступок

Позивач звернувся до суду з позовом до СБУ про визнання протиправними дій та зобов'язання вчинити певні дії. Одним з доводів позивача було неврахування судами попередніх інстанцій при розгляді цієї справи тої обставини, що з ним ані в день заступання в наряд, ані в передостанній робочий день тижня напередодні заступання в наряд не вивчалися положення Інструкції з охорони праці при поводженні з табельною вогнепальною зброєю №10, затвердженою начальником Управління СБУ 24.10.2011 року, не перевірялись знання спеціальних обов'язків,

не проводились інструктаж та практичні зайняття, а останній інструктаж проводився за півтора місяця до заступання в наряд. Судом першої інстанції позов задоволено частково. Апеляційний суд рішення суду першої інстанції змінив, шляхом виключення з мотивувальної частини постанови посилання на довідки за результатами опитування особи з використанням поліграфу, як на доказ вчинення ним дисциплінарного порушення. Скаржник вважав, що відповідачем не доведено порушення ним вимог Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України. Вказав, що суди не звернули уваги на те, що наказ про заступання у наряд і зобов'язання прийняти чужу зброю в порушення встановленого порядку від особи, яка на це не вповноважена, виданий з порушенням вимог законодавства, що і відобразилось на подальших діях позивача. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Особа, яка проходить службу в органах Служби безпеки України, повинен знати положення законодавства, що безпосередньо регламентує його діяльність, та неухильно дотримуватись встановлених ним вимог.

Позивач як досвідчений офіцер, повинен досконало знати та чітко виконувати вимоги всіх нормативно-правових актів, що регламентують службу діяльність співробітника органів Служби безпеки України, у тому числі щодо поводження та застосування вогнепальної зброї. При цьому, допущення керівним складом міжрайонного підрозділу управління Служби безпеки України порушень вимог статей Статуту внутрішньої служби Збройних сил України не може слугувати причиною вчинення позивачем дисциплінарного проступку в частині здійснення випадкового пострілу з вогнепальної зброї.

Факт отримання позивачем незакріпленої за ним вогнепальної зброї ніяким чином не спростовує факту грубого порушення ним вимог Інструкції та не обумовлює здійснення ним несанкціонованого пострілу.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2020 року у справі № 815/102/14 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88187320>

3.4. Про визначення поняття «систематичне невиконання умов контракту» при звільненні військовослужбовця

Особа звернулася до суду з адміністративним позовом до військової частини, у якому просила визнати протиправними дії відповідача щодо звільнення її з підстав систематичного невиконання умов контракту військовослужбовцем; скасувати наказ про звільнення та наказ про виключення її із списків особового складу загону та зняття усіх видів забезпечення; поновити її на посаді. Позивач вказав на безпідставність висновків про систематичне невиконання ним умов контракту а звільнення його з військової служби

за відсутності на те законних підстав. Суди попередніх інстанцій у задоволенні позову відмовили. Скаржник зазначив, що два з трьох наказів про накладення на нього дисциплінарних стягнень були скасовані на підставі рішення суду. На переконання позивача, указане свідчить про те, що у відповідача були відсутні підстави для прийняття оскаржуваного наказу про його звільнення, оскільки в такому випадку відсутні ознаки систематичності невиконання ним умов контракту. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Проаналізувавши норми Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України затвердженого Указом Президента України від 29 грудня 2009 року №1115/2009 можна дійти висновку, що під терміном «систематичне невиконання умов контракту» слід розуміти вчинення військовослужбовцем дисциплінарного проступку після застосування до нього дисциплінарного стягнення, яке не втратило юридичної сили.

Отже, наявність у військовослужбовця двох або більше дисциплінарних стягнень, накладених на нього протягом року, є підставою для звільнення його з військової служби у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту.

Протягом 12 місяців, що передували прийняттю наказу про звільнення позивача з військової служби, у зв'язку із систематичним невиконанням ним умов контракту, його було пригнучено до адміністративної відповідальності та двічі до дисциплінарної відповідальності на підставі письмових наказів, які не скасовані та є чинними, що згідно з пунктом 284 Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України затвердженого Указом Президента України від 29 грудня 2009 року № 1115/2009 дає підстави для висновку про наявність систематичного невиконання умов контракту військовослужбовцем.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 січня 2020 року у справі № 825/134/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87129604>

Звільнення з військової служби у зв'язку з проведенням організаційно-штатних змін

3.5. Про переважне право військовослужбовця, який звільняється зі служби під час організаційно-штатних заходів, на призначення на нові посади, що відповідають його напряму підготовки чи основній або спорідненій спеціальності

Позивач звернувся до суду з адміністративним позовом до Адміністрації Державної прикордонної служби України, в якому просив суд визнати протиправним рішення

відповідача щодо непризначення його на посаду і звільнення з військової служби у запас; визнати протиправним і скасувати наказ у частині розірвання контракту й звільнення генерал-майора з військової служби в запас; визнати протиправним і скасувати наказ у частині виключення генерал-майора зі списків особового складу і всіх видів забезпечення; поновити його на посаді директора Департаменту оперативної діяльності Адміністрації Держприкордонслужби. В обґрунтування позову зазначив, що у серпні 2019 року в адміністрації розпочаті організаційно-штатні зміни і його було попереджено про можливе звільнення із займаної посади у зв'язку із її скороченням. Водночас під час цих заходів відповідач запропонував йому шість вакантних посад, які були істотно нижчими за посаду, яку він займав, а п'ять з них знаходилися в інших регіонах України. Позивач наголошував на тому, що він мав переважне право призначення на посаду директора Департаменту оперативно-розшукової діяльності, позаяк до початку організаційно-штатних змін займав по суті цю ж посаду. Суди попередніх інстанцій у задоволенні позову відмовлено. Скаржник зауважив, що суди попередніх інстанцій взагалі не досліджували обставин того, чи були запропоновані позивачеві усі вакансії, зокрема й за вказаними напрямками роботи. Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив, оскаржувані судові рішення скасував, справу направив на новий розгляд до суду першої інстанції.

Пунктом 130 Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України, яким визначається порядок проходження громадянами України військової служби в ДПСУ у мирний час та особливості проходження військової служби в ній в особливий період, затверджених Указом Президента України від 29 грудня 2009 року №1115/2009, встановлений порядок заповнення вакантних посад у випадку проведення в органі Державної прикордонної служби України організаційно-штатних заходів, унаслідок яких передбачається скорочення посад військовослужбовців. Цим порядком пріоритет призначення на вакантні посади наданий категоріям військовослужбовців, які користуються переважним правом залишення на службі чи першочерговим правом призначення на вакантні посади.

Отже, якщо під час проведення організаційно-штатних заходів в органі Держприкордонслужби одночасно зі скороченням посад вводяться нові посади, що відповідають напряму підготовки чи основній або спорідненій спеціальності військовослужбовця, який вивільняється, то такий військовослужбовець має переважне право на призначення на зазначені посади.

Виходячи з суті спірних правовідносин і предмету доказування у цій справі, судам належало з'ясувати, чи були наявні в Адміністрації Державної

прикордонної служби України вакантні рівні посади, які відповідали професійній підготовці за відповідним напрямом чи основною або спорідненою спеціальністю, рівню та ступеню освіти й досвіду роботи позивача, з моменту попередження останнього про можливе звільнення й до дати такого звільнення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 листопада 2021 року у справі № 640/24389/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101332274>

3.6. Про межі дискреції роботодавця при звільненні військовослужбовця в межах процедури скорочення штату або проведення організаційних заходів

Позивач звернувся до суду з позовом до Управління державної охорони України про визнання протиправним і скасування наказу про звільнення з військової служби, згідно з підпунктом «г» пункту 2 частини п'ятої статті 26 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу» (у зв'язку із скороченням штатів або проведення організаційних заходів), поновити на попередній посаді або за його згодою на іншій, не нижчій, ніж попередня посада. В обґрунтування позову позивач зазначив, що під час організаційних змін в Управління державної охорони України його посаду було скорочено, водночас рівнозначних посад йому запропоновано не було, хоча такі посади в новоутворених структурних підрозділах відповідача були. Суд першої інстанції позов задовольнив. Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив. Скаржник вказував, що суд апеляційної інстанції не з'ясував, чому співбесіда з ним, на якій йому запропоновано посади, була проведена через два місяці, і що заважало відповідачеві запропонувати йому вказані у довідці посади в той період, коли вони були вакантними. Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив, постанову суду апеляційної інстанції скасував, справу направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Правила переміщення військовослужбовців по службі визначено в пунктах 42, 44, 46 Положення про проходження військової служби за контрактом військовослужбовцями до Управління державної охорони України, затвердженого Указом Президента України від 19 жовтня 2007 року № 982/2007 та розділі IV Інструкції про порядок застосування Положення про проходження військової служби за контрактом військовослужбовцями до Управління державної охорони, затвердженою наказом до Управління державної охорони України від 30 серпня 2011 року № 399.

У разі скорочення штату або проведення організаційних заходів військовослужбовцю до Управління державної охорони України, посада

якого скорочується, мають бути запропоновані усі вакантні рівнозначні посади, які він може обійняти, виходячи із присвоєного йому звання, кваліфікації тощо. Лише у випадку відсутності таких посад таку особу може бути переміщено на іншу (нижчу) посаду або звільнено зі служби.

При цьому, ні Положення, ні Інструкція не визначають конкретних часових меж пропозиції військовослужбовцям посади в межах процедури скорочення штатів чи в разі організаційних змін.

Переміщення повинно проводитися у якомога короткий строк і забезпечувати використання військовослужбовців з урахуванням основної або спорідненої спеціальності чи набутого досвіду.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, з дня зарахування позивача у розпорядження у відповідача були вакантні рівнозначні посади, які забезпечували можливість залучення позивача на службу за його основною спеціальністю та/або враховували його досвід. Водночас суд апеляційної інстанції не з'ясував причин, за яких вакантні рівнозначні посади перестали бути вакантними, зокрема чи були на них призначені інші військовослужбовці, посади яких також скорочувалися з тих самих підстав, що і посада позивача, і якими мотивами керувався відповідач, усуваючи позивача від пропозиції цих посад.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 червня 2023 року у справі № 640/3415/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111883763>

3.7. Про пріоритет норм спеціального закону при звільненні військовослужбовця зі служби у зв'язку з проведенням організаційних заходів

Позивач звернувся до суду з позовом до Міністерства оборони України про визнання протиправним та скасувати наказу про звільнення позивача у запас за підпунктом «г» (у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів) пункту 2 частини п'ятої статті 26 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок та військову службу». Позивач зауважив, що відповідач порушив норми трудового законодавства щодо своєчасного повідомлення про наступне вивільнення (не пізніше ніж за два місяці). Судами попередніх інстанцій у задоволенні позову відмовлено. Скаржник зазначив, що його звільнення мало відбуватись з дотриманням процедури та порядку вивільнення працівників, визначеної статтею 49-2 Кодексу законів про працю України. На його думку, нормами спеціального законодавства не врегульовано спірне питання. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Аналіз норм Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу», Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженого Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008 та Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженій наказом Міністра оборони України від 10 квітня 2009 року №170, дає підстави для висновку, що звільнення з військової служби відповідно до підпункту «г» пункту 2 частини п'ятої статті 26 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу» повинно відбуватись за обов'язкової і одночасної наявності певних умов, зокрема, скорочення посади у зв'язку з проведенням організаційних заходів, належного попередження такого військовослужбовця про звільнення та неможливості використання військовослужбовця на службі з вирішенням питання щодо його подальшого службового використання.

Отже, порядок звільнення позивача з військової служби врегульовано нормами спеціального законодавства, підстави застосування до спірних правовідносин норм Кодексу законів про працю України відсутні.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 08 лютого 2022 року у справі № 640/24461/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103128467>

Звільнення з військової служби з інших підстав

3.8. Про неможливість звільнення з військової служби під час мобілізації з причини призначення загальної пенсії за віком

Позивач звернувся до суду з позовом до Військової частини, у якому просив визнати протиправною відмову у звільненні, зобов'язати відповідачів звільнити його з військової служби на підставі статті 115 Закону України від 09 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» у зв'язку з призначенням йому дострокової пенсії, а також стягнути моральну шкоду. Позивач обґрунтовував позов тим, що має статус учасника бойових дій, досяг 55-річного віку та має необхідний страховий стаж для дострокового виходу на пенсію. Відповідач вказав, що військовослужбовці, призвані під час мобілізації, можуть бути звільнені лише на підставах, передбачених статтею 26 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу», серед яких дострокове призначення пенсії не передбачено. Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного адміністративного суду, відмовлено у задоволенні

позову. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, рішення судів першої та апеляційної інстанцій – без змін.

Закон України від 09 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», регулює виключно питання пенсійного забезпечення, але не встановлює підстави для звільнення з військової служби. Призначення пенсії не впливає на обов'язок військовослужбовця проходити службу за мобілізацією, оскільки питання звільнення регулюються спеціальним законом – Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Призначення пенсії за віком на підставі пункту 4 частини першої статті 115 Закону України від 09 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», згідно приписів Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу», не є належною та достатньою підставою для звільнення з військової служби за призовом під час мобілізації та дії воєнного стану.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 січня 2025 року у справі №420/30545/23 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124647906>

3.9. Про звільнення з військової служби та умови виключення зі списків особового складу

Позивач звернувся до суду з позовом до військової частини про визнання протиправним та скасування наказу командира військової частини про звільнення його з військової служби та виключення зі списків особового складу військової частини і зняття з усіх видів забезпечення. Позивач вважав наказ протиправним з огляду на те, що станом на дату його винесення відповідачем не проведено з ним повного грошового розрахунку. Суд першої інстанції в задоволенні позову відмовив. Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив частково.

Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Виключення зі списків особового складу військовослужбовця, звільненого з військової служби, можливе лише за умови здачі посади та проведення з ним усіх необхідних розрахунків по грошовому, продовольчому та речовому забезпеченню. Виключення військовослужбовця зі списків особового складу до проведення усіх необхідних розрахунків дозволяється лише за згодою такого військовослужбовця.

Позивача виключено зі списків особового складу військової частини без його згоди та до проведення повного грошового забезпечення, що свідчить про наявність правових підстав для задоволення позовних вимог в частині визнання протиправним та скасування наказу військової частини в частині виключення позивача зі списків особового складу військової частини та зняття з усіх видів забезпечення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 травня 2019 року у справі № 814/1113/16 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81640213>

3.10. Про належний спосіб повідомлення військовослужбовцем свого командування щодо відмови від рапорту про звільнення з військової служби

Особа звернулася до суду з позовом до Міністерства оборони України, командира військової частини про визнання протиправним і скасування наказу Міністра оборони України у частині звільнення першого заступника начальника Штабу Командування Повітряних Сил Збройних Сил України, скасування наказу про виключення позивача зі списків особового складу частини та всіх видів забезпечення. В обґрунтування позову позивач зазначив, що написав рапорт про звільнення зі служби, який разом з іншими матеріалами був направлений Міністру оборони України для прийняття рішення, проте був повернутий без виконання. Після повернення матеріалів щодо звільнення без виконання позивач продовжував службу та не мав наміру її припиняти, проте через три місяці його рапорт був повторно направлений до Міністерства оборони України, де прийнято рішення про його звільнення. Суди попередніх інстанцій у задоволенні позову відмовили. Скаржник наголошував на тому, що суди попередніх інстанцій дійшли невірних висновків про необхідність відкликання його рапорту про звільнення, як умови для продовження служби. Також вважає, що до спірних правовідносин підлягають застосуванню положення статті 38 Кодексу законів про працю України, відповідно до якої роботодавець не має права звільнити працівника за поданою раніше заявою, якщо працівник після закінчення строку попередження про звільнення не залишив роботи і не вимагає розірвання трудового договору. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Як впливає з пункту 2.13 Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 10 квітня 2009 року № 170 про припинення (розірвання) контракту за наявності відповідних підстав військовослужбовець повідомляє

командування військової частини рапортом на звільнення з військової служби. У такий самий спосіб (шляхом подання рапорту) військовослужбовець повідомляє командування про відмову від звільнення, бажання продовжувати службу, відсутність (припинення) підстав для звільнення тощо.

У спірних правовідносинах порядок звільнення позивача з військової служби відповідав вимогам Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженому Указом Президента України від 10 грудня 2008 року №1153/2008 та Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 10 квітня 2009 року №170. Аргумент про необхідність застосування за аналогією до спірних правовідносин положень статті 38 Кодексу законів про працю України, які забороняють звільняти працівника за раніше поданою заявою про звільнення у разі, якщо працівник не залишив роботи і не вимагає розірвання трудового договору є безпідставними.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 листопада 2023 року у справі № 120/3458/19-а можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115315706>

3.11. Про розмежування понять «догляд вдома» та «постійний догляд» при вирішенні питання про звільнення військовослужбовця зі служби у зв'язку з необхідністю здійснення догляду за особою

Позивач звернувся до суду з позовом до військової частини у якому просив визнати протиправною відмову у звільненні військовослужбовця. Вказав, що відмова у звільненні з військової служби з огляду на відсутність документів для підтвердження факту необхідності постійного догляду за матір'ю є протиправною і відбулася з формальних підстав, оскільки ним до рапорту додано копію висновку за формою первинної облікової документації № 080-2/о, затверджену наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09 березня 2021 року № 407, Комунального некомерційного підприємства «Ямпільська територіальна лікарня» Ямпільської міської ради про наявність когнітивних порушень у громадян похилого віку, унаслідок яких вони потребують надання соціальної послуги з догляду на непрофесійній основі. Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено. У касаційній скарзі скаргник вказав, що приписами підпункту «г» пункту 2 частини четвертої статті 26 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу» передбачено, що необхідність здійснення постійного догляду має бути підтверджена або відповідним медичним висновком медико-соціальної

експертної комісії або лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я, а тому військовослужбовець може бути звільнений за наявності одного із вищезазначених документів. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Аналізуючи повноваження медико-соціальної експертної комісії, передбачені Положенням про медико-соціальну експертизу, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 03 грудня 2009 року № 1317, є підстави для висновку, що вони визначають потребу в сторонньому нагляді, догляді або допомозі особам з інвалідністю, а також особам, яким визначена ступінь втрати професійної працездатності. Щодо осіб, які не відносяться до цих категорій, але які за станом здоров'я нездатні до самообслуговування і потребують постійного стороннього догляду, то такі повноваження можуть бути віднесені до лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я, які також мають право приймати висновки, зокрема, про наявність когнітивних порушень у громадян похилого віку, унаслідок яких вони потребують надання соціальної послуги з догляду на непрофесійній основі (за формою № 080-2/о) з рекомендаціями щодо отримання відповідних послуг.

Позивачем до рапорту про звільнення з військової служби додано висновок про наявність когнітивних порушень у громадян похилого віку, унаслідок яких вони потребують надання соціальної послуги з догляду на непрофесійній основі, відповідно до якого матері позивача рекомендовано соціальну послугу: догляду вдома.

При цьому, підпункт «г» пункту 2 частини четвертої статті 26 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу» визначає, що підставою для звільнення з військової служби є саме необхідність здійснення постійного догляду. Поняття «догляд вдома» є не є тотожним поняттю «постійний догляд», позаяк останнє передбачає безперервний догляд, який надається особі, що не здатна до самообслуговування, догляд який надається без будь-якого часового обмеження, суцільним порядком.

Таким чином, позивач не надав відповідачу належних доказів на підтвердження існування підстав для звільнення, визначених підпунктом «г» пункту 2 частини четвертої статті 26 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 лютого 2024 року у справі №120/1909/23 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117154140>

3.12. Про самостійний характер умови звільнення військовослужбовця зі служби під час воєнного стану у зв'язку з наявністю дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю

Позивач звернувся до суду з позовом до військової частини у якому просив визнати протиправною бездіяльність щодо незвільнення його, як військовослужбовця, який проходить військову службу за призовом під час мобілізації під час воєнного стану, за сімейними обставинами у зв'язку з наявністю дружини із числа осіб з інвалідністю. Позивача вказує, що його 27 лютого 2022 року призвано на військову службу по мобілізації до Збройних Сил України. Позивач звернувся 08 травня 2023 року до начальника прикордонного загону з рапортом, у якому просив клопотати перед вищим командуванням про звільнення з військової служби в запас на підставі підпункту «г» пункту 2 частини четвертої статті 26 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу» за сімейними обставинами у зв'язку з наявністю дружини із числа осіб з інвалідністю (III група). Листом від 18 травня 2023 року відповідач повідомив, що рапорт старшого солдата розглянутий та встановлено, що відсутні правові підстави для звільнення з військової служби в запас за сімейними обставинами, з урахуванням наданих підтверджуючих документів. Суди першої та апеляційної інстанції позов задовольнили. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій - без змін.

Наведена в абзаці 5 підпункту «г» пункту 2 частини четвертої статті 26 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу» підстава звільнення - у зв'язку з наявністю дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю (1 умова) є самостійною. При цьому, в конструкції цього речення відсутня конкретизація, яка саме група інвалідності повинна бути в дружини (чоловіка).

Разом із тим, якщо розглядати випадок поєднання 1 та 2 умов сполучником «та», то навіть у цьому разі Закон № 2232-XII не ставить звільнення військовослужбовців у залежність від наявності у дружини (чоловіка) I чи II групи інвалідності, а лише вказує «із числа осіб з інвалідністю».

Підстави звільнення військовослужбовця з військової служби як: (1) необхідність постійного догляду за хворою дружиною (чоловіком), дитиною, а також батьками своїми чи дружини (чоловіка), а також особами з інвалідністю I групи (2) чи II групи (3) є самостійними і не стосуються (не пов'язані) з такою підставою як: у зв'язку з наявністю дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю.

Відповідач, стверджуючи про те, що надані позивачем документи не підтверджують необхідність догляду за його дружиною, яка має III групу інвалідності, підміняє одну підставу звільнення, передбачену підпунктом

«г» пункту 2 частини четвертої статті 26 Закону № 2232-XII, іншою, які є самостійними. В даному випадку позивач не звертався до відповідача з рапортом про звільнення з військової служби у зв'язку з необхідністю здійснення постійного догляду за дружиною.

Наявність у позивача дружини, яка є інвалідом III групи, дає йому право на звільнення з військової служби на підставі підпункту «г» пункту 2 частини четвертої статті 26 Закону № 2232-XII, і додатково не вимагає від нього доведення необхідності здійснення догляду за дружиною, оскільки це навіть не відповідає критеріям встановлення III групи інвалідності (для осіб з III групою інвалідності властиві функціональні порушення, що призвели до помірно вираженого обмеження життєдіяльності особи, в тому числі її працездатності, але потребують соціальної допомоги і соціального захисту).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 квітня 2024 року у справі №140/12873/23 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118599664>

3.13. Про умови звільнення з військової служби одного із синів- військовослужбовців для догляду за батьком з інвалідністю

Позивач – військовослужбовець, звернувся до військової частини з рапортом про звільнення з військової служби для догляду за своїм батьком, який є особою з інвалідністю I групи та потребує постійного стороннього догляду. Командування відмовило у звільненні, посилаючись на те, що у позивача є брат, який також є членом сім'ї першого ступеня споріднення. Не погоджуючись з рішенням відповідача, позивач звернувся з позовом до суду. Суд першої інстанції рішенням, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, визнав відмову у звільненні позивача протиправною та зобов'язав військову частину звільнити його з військової служби на підставі підпункту «г» пункту 3 частини п'ятої статті 26 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок та військову службу» (далі – Закон № 2232-XII), оскільки брат позивача також проходить військову службу та через це не може здійснювати догляд. Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

При вирішенні питання про звільнення військовослужбовця з військової служби за сімейними обставинами у зв'язку з необхідністю догляду за одним із батьків, який є особою з інвалідністю I групи, слід враховувати не лише фізичну наявність інших членів сім'ї першого або другого ступеня споріднення, але й їхню реальну можливість здійснювати такий догляд.

Військова служба є об'єктивною обставиною, яка унеможлиблює фактичне здійснення догляду, оскільки військовослужбовці не можуть вільно розпоряджатися своїм місцеперебуванням та часом. Тому, якщо інший член сім'ї першого ступеня споріднення (наприклад, брат позивача) також проходить військову службу, він вважається відсутнім у розумінні підпункту «г» пункту 3 частини п'ятої статті 26 Закону № 2232-XII. Відтак, у разі відсутності інших осіб, здатних здійснювати догляд, один із військовослужбовців має право на звільнення з військової служби для виконання цього обов'язку.

Проходження військової служби братом позивача не може бути достатньою підставою для відмови у звільненні іншого військовослужбовця, оскільки такий член сім'ї не може взяти на себе фактичну опіку і здійснювати необхідний догляд. Звільнення одного з військовослужбовців для забезпечення належного догляду за особою з інвалідністю I групи у цьому випадку є правомірним також з точки зору дотримання принципів соціальної справедливості та гарантій соціального захисту.

Водночас, відмова у звільненні позивача за наявності в нього обов'язку щодо догляду за особою з інвалідністю та відсутністю іншої особи, спроможної реально забезпечити необхідний догляд особі з інвалідністю в ситуації, що склалася, суперечить принципам: державних гарантій соціального захисту; недопущення перешкод у реалізації прав людини; пріоритетності прав осіб з інвалідністю на отримання належного догляду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 лютого 2025 року у справі № 380/16966/24 можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/125483405>

Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справах щодо військової служби: прийняття на службу, проходження служби, звільнення зі служби. Рішення, внесені до ЄДРСР, за 2019–2025 роки / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного адміністративного суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду. Київ, 2026. – 40 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 supreme.court.gov.ua

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua